

УДК 338.431: 334.758.4

*О.В. ХОДАКІВСЬКА, доктор економічних наук,
завідувач відділу земельних відносин
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
О.М. МОГИЛЬНИЙ, доктор економічних наук, професор, ректор
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України*

Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому

Постановки проблеми. Агрохолдингові компанії, або вертикально інтегровані агропромислові формування, виникли на рубежі тисячоліть. Це був переломний період, коли сподівання на масове становлення «ефективних власників» не виправдались, а керівники новоутворених КСП переконалися, що «землі і волі» для ефективного господарювання в умовах переходу від централізовано-планового розподілу ресурсів до ринкової економіки недостатньо. Макроекономічна політика держави призвела до системної трансформаційної кризи: руйнівних темпів інфляції; небачених обсягів тіньової економіки, збільшення розриву в цінах на продукцію сільськогосподарської галузі й товари виробничого призначення внаслідок адміністрування цін на продукцію аграрного сектора і лібералізацію ціноутворення на продукцію промисловості; втрати державою основних зовнішніх ринків збуту; несанкціонованого ввезення на митну територію України великих обсягів продовольства; поши-

рення бартерних операцій у взаєморозрахунках між підприємствами тощо.

У цих умовах було вжито надзвичайні протекціоністські заходи. А саме – запроваджено фіксований сільськогосподарський податок; уведено спеціальний режим справляння податку на додану вартість аграрних підприємств; налагоджено відшкодування частини відсоткової ставки за кредити комерційних банків та самого кредиту й вартості вітчизняної техніки, придбаної на умовах фінансового лізингу; започатковано надання державних гарантій під іноземні кредити; унормовано використання таких інструментів, як бюджетні позички, аванси, товарні кредити, податкові, митно-тарифні та інші пільги для забезпечення ресурсами за обумовленими цінами.

Наданими державою преференціями крім аграріїв уміло скористалися власники фінансового, промислового, спекулятивного й інших видів непрофільного для галузі капіталу. Підсиливши динаміку розвитку галузі та максимально комерціалізувавши усі бізнес-процеси, вони вивели її з кризового

© О.В. Ходаківська, О.М. Могильний, 2017

стану. Проте нині ситуація кардинально змінилася. Своєю монопольною поведінкою, агресивною орієнтацією на пошуки й одержання неконтрольованої ренти¹ агрохолдинги у нинішньому вигляді становлять реальну загрозу малим і середнім підприємствам, поселенській мережі, збалансованому сільському розвитку. Це порівняно нові виклики в економічній, соціальній та екологічній сферах, на які держава не знайшла адекватної відповіді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика щодо процесу агрохолдингізації сільського господарства та пов'язаних із ним різнобічних наслідків для розвитку аграрного сектору економіки, становлення середнього класу на селі, соціальної сфери сільської місцевості з початком реформ і в пореформений період досліджується багатьма вітчизняними вченими. Серед них, В. Андрійчук [2], І. Бистряков [20], О. Бородіна [4], П. Гайдуцький [5], В. Давиденко [6], А. Данкевич [7], М. Кропивко [9], В. Месель-Веселяк [11], Ю. Лупенко [9], М. Малік [16], Ю. Нестерчук [13], П. Саблук [16], М. Хвесик [20], Г. Черевко [22], В. Юрчишин [3] та ін.

Проте в транзитивних економіках, які „сидять на голці” міжнародних фінансових кредитів, а тіньові оборудки стали звичною нормою, ситуація розвивається настільки хаотично і не прогнозовано, що правильні по своїй суті теоретико-методологічні напрацювання й прикладні рекомендації окремих науковців та авторитетних наукових колективів застарівають раніше, ніж сформується певне уявлення щодо їх реалізації в державній аграрній політиці. Наразі маємо виважено, але з критичних позицій, проаналізувати загрози великого капіталу для національних інтересів з урахуванням можливого «запуску» ринку земель і затребуваності довготривалої стратегії збалансованого сільського розвитку й конкурентного розвитку економіки України в умовах євроінтеграції.

Мета статті – здійснити політекономічний аналіз передумов агрохолдингізації

сільського господарства та опрацювати пропозиції, скеровані на удосконалення державної регуляторної політики й відповідного організаційно-економічного механізму для спонукання до корпоративної соціальної відповідальності великого капіталу, орієнтованої на збалансований сільський розвиток в умовах реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС.

Виклад основних результатів дослідження. У найпоширенішому серед учених і практиків розумінні агрохолдинги – це вертикально інтегровані формування, які здійснюють свою фінансово-господарську діяльність із використанням технологічно пов'язаних бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції й продовольства переважно на зовнішніх ринках із використанням офшорних юрисдикцій.

Більшість агрохолдингів, які продовжують нині активно нарощувати площі землекористувань, розпочали цей процес на початку 2000-х років. Значна частина новостворених на базі колективних господарств агроформувань, за визначенням їхніх керівників, «не орали і не сіяли», а перетворилися в суто формальні юридичні особи, обтяжені безнадійними боргами перед постачальниками ресурсів, власниками земельних паїв, найманими працівникам, податковою недоїмкою та майном, заставленим під борги, й тим, що не підлягало паюванню.

Заради справедливості маємо визнати, що держава, використовуючи перевірені на практиці централізовано-адміністративні методи, щороку підтримувала весняно-польові роботи та «битву за врожай». Так, у 2000 році бюджетна підтримка сільськогосподарських підприємств (реструктуризація, списання й пролонгація заборгованості) досягла близько 10 млрд грн, що майже у 10 разів перевищувало видатки державного бюджету за 2001 рік на фінансування усіх програм і заходів у системі Мінагрополітики України [12, с. 107]. Незважаючи на колосальну для того часу державну підтримку, за даними Держстату України, у тому ж році агроформування зазнали збитків у сумі 3278,5 млн грн, або 365 тис. грн із розрахун-

¹ Переклад з англійської терміна «rent-seeking» – «пошук ренти» означає непродуктивну діяльність із метою одержання прибутку.

ку на одне підприємство. Зі збитками завершили рік 85,6% новостворених структур. Рівень рентабельності виробництва (відношення прибутку до собівартості реалізованої продукції) становив мінус 23%, у тому числі рослинництва – плюс 7,8%, тваринництва – мінус 47,4% [12, с. 226].

До прийняття Закону України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» № 2242-III від 18 січня 2001 року агрохолдинги, які лише створювалися, крім набуття земель в оренду практикували викуп земельних сертифікатів у фізичних осіб. З огляду на такий стан законом було встановлено, що до врегулювання порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на земельну частку (пай) Земельним кодексом України власники земельних часток (паїв) тимчасово не можуть укладати угоди щодо купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю) або іншим способом відчужувати зазначені частки (паї), крім передачі їх у спадщину та при викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб. По-суті цим актом було започатковано мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, який перманентно продовжується Земельним кодексом України 17 років поспіль.

У подальшому нарощування земельних масивів агрохолдингами відбувалося на переуступлених правах оренди земельно-майнових комплексів сільськогосподарських підприємств, позбавляючи їхніх керівників та селян участі в прийнятті важливих рішень щодо розвитку аграрного виробництва й села [3, с. 111–117].

За даними Держземагентства України, у 2000 році 88% земельних паїв було передано в оренду підприємствам, в яких селяни їх одержали. Такі агрофірми, як «Олімпекс-Агро», «Суми-Агропрод», «Нібулон», ТОВ «Агромир», ВАТ «Шахта ім. Засадька» та ін. орендували земельні угіддя від 5 до 10 колишніх КСП, а разом у 2001 році вони вже обробляли майже 1 млн га сільськогосподарських угідь. Через 8 років великі компанії одержали близько 50% орендних прав на земельні паї. Науковцями і практикаками неодноразово порушувалося питання про необхідність нормативно-правового врегулю-

вання інвестиційної експансії таких структур [12, с. 292]. Проте з різних причин центральні органи виконавчої влади, уповноважені приймати відповідні рішення, «не помічали» проблем, керуючись корпоративними інтересами агрохолдингових компаній.

За державної політики невтручання вони значно активізували роботу з нарощування земельних площ. Особливо виразно ці процеси поглибилися після кризи 2008 року, коли відбулося зростання світових цін на агропродовольчі товари. Через відсутність стратегічної державної аграрної політики станом на початок 2016 року в Україні налічувалося вже 160 агрохолдингів, які обробляють майже 8,7 млн га сільськогосподарських угідь, або 53% від загальної площі, що знаходиться у користуванні аграрних підприємств. Переважна більшість виробленої агрохолдинговими компаніями продукції йде на експорт.

Залежно від часового лагу всі процеси в економіці мають як позитивні, так і негативні причинно-наслідкові зв'язки. З огляду на це, поряд з позитивними короткостроковими результатами діяльності агрохолдингів у науковій літературі прогноуються й негативні, але вже у довгостроковій перспективі. Серед них – розвиток процесу монополізації пов'язаних із ними об'єктів аграрного ринку; недобросовісна конкуренція за оренду земельних ділянок стосовно малих і середніх підприємств; підвищення рівня безробіття й бідності сільських домогосподарств; неприйнятне для сільського соціуму розширення населення за майновим станом і доходами; накопичення сукупності структурних диспропорцій та поглиблення дисбалансу галузевої й міжгалузевої структури в агропродуктовому підкомплексі; нераціональне використання сільськогосподарських угідь; недонадходження коштів до місцевих бюджетів; відсторонення від участі у розвитку місцевих громад і соціальної інфраструктури сільських поселень тощо. Ученими ННЦ «Інститут аграрної економіки» відзначається, що егоїстична поведінка агрохолдингів значно загострила всі соціально-економічні, демографічні й екологічні процеси в сільській місцевості. Тому вважається доцільним «здійснити заходи з унормування та підви-

щення соціальної спрямованості діяльності агрохолдингів» [18, с. 86–87].

Для системного уявлення про вплив агрохолдингів і пов'язаних із ними чинників на структурні зміни сільського господарства розглянемо його місце й вагу в економіці України. Усупереч світовим тенденціям за останні п'ять років частка галузі за основними макроекономічними показниками не зменшується, а за окремими – навіть зростає (табл. 1). Це є доказом, з одного боку, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а з другого – стагнацією інших галузей національної економіки, особливо зі зростаючою граничною продуктивністю ресурсів завдяки ефекту від масштабу та інших конкурентних переваг. На фоні підвищення частки валової доданої вартості й аграрного експорту до загального підсумку в економіці на 2,1 і 19 відсоткових пунктів (в.п.) відповідно, суттєво зменшується частка готових харчових продуктів у експорті товарної групи 1–24 УКТЗЕД – майже на 10 в.п. При цьому в імпорті вона суттєво зросла – із 28,8 до 46,1%, або в 1,7 раза. Разом із тим роздрібний товарообо-

рот продовольчими товарами має тенденцію до зменшення, скоротилася вартість основних засобів із 7,6 до 2,8%, а прямих іноземних інвестицій майже вдвічі – з 2,1 до 1,2%.

Зрозуміло, що пов'язувати негативні тенденції розвитку сільського господарства й агропродовольчого комплексу в цілому лише з діяльністю агрохолдингів некоректно, оскільки має місце багатофакторний вплив на макроекономічні процеси. Тож математична формалізація і 100-відсоткова достовірність навряд чи можлива. Водночас великі агроформування найбільш причетні до небажаного розвитку галузі, адже вони спеціалізуються на вирощуванні експортоорієнтованих, високорентабельних та швидкоокупних сільськогосподарських культур. Звідси спостерігається сировинна експлуатація сільського господарства, виснаження природних ресурсів, недоодержання доданої вартості, скорочення робочих місць, інші деструктивні явища, які даються взнаки вже нині й ще більше гальмуватимуть глобальну конкурентоспроможність і розвиток економіки України в майбутньому.

1. Сільське господарство в економіці України

(у відсотках до загального підсумку)

Показник	Роки				2015 р. до 2001- 2005 рр.
	2001-2005 (у середньому)	2005	2010	2015	
Валова додана вартість*	11,9	10,4	8,4	14,0	+2,1
Зайнятість населення – всього	21,0	19,3	15,3	17,5	-3,5
з них наймані працівники	9,2	6,9	9,3	9,5	+0,3
Експорт**	12,1	12,6	19,3	31,1	+19,0
Частка готових харчових продуктів у експорті товарної групи 1–24 УКТЗЕД	26,8	30,0	25,9	16,9	-9,9
Імпорт**	7,5	7,4	9,5	8,1	+0,6
Частка готових харчових продуктів у імпорті товарної групи 1–24 УКТЗЕД	27,8	54,2	43,5	46,1	+18,3
Оптовий товарооборот продтоварами	13,4	16,1	19,5	18,0	+4,6
Роздрібний товарооборот продтоварами підприємств	46,0	42,0	39,0	45,6	-0,4
Вартість основних засобів на початок року	7,6	6,5	2,6	2,8	-4,8
Капітальні інвестиції	4,8	5,3	6,0	10,7	+5,9
Прямі іноземні інвестиції	2,1	2,5	1,7	1,2	-0,9

*Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг.

**Товарна група 1–24 УКТЗЕД (живі тварини, продукція тваринного і рослинного походження, жири та олії тваринного і рослинного походження, готові харчові продукти).

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

За даними Мінагрополітики, Україна експортує сільськогосподарську продукцію та продовольство у 190 країн світу, забезпечуючи позитивне торговельне сальдо й третину валютних надходжень держави. Завдяки агрохолдингам держава забезпечує 12% світового ринку зерна, займає 4-те місце за експортом кукурудзи, 6-те з торгівлі пшеницею. У черговий раз буде встановлено абсолютний рекорд: у 2016/17 МР планується експортувати 41 млн т зернових культур [19]. Проте селяни не пишаються рекордами агрохолдингів, адже з кожним роком вони стають все біднішими.

Економічна наука, а особливо політекономія, як і політологія, соціологія чи демографія за самим визначенням є наукою соціальною, тож маємо відповісти на питання: в чийх інтересах досягаються рекорди та хто є кінцевим вигодонабувачем ренти, а хто її недоодержує? Науковцями ННЦ «Інститут

аграрної економіки» підраховано, що при виробництві й експорті 100 тис. т зерна сукупна додана вартість становить 92,7 млн грн. При виробництві молока з такої ж кількості зерна вона збільшується у 2,2 раза – до 201,2 млн грн, тобто розрахункові втрати від експорту сировини становлять 108,5 млн грн. У разі виробництва м'яса свиней цей показник збільшується у 2,5 раза, або до 231,6 млн грн, і недоодержується вже 138,9 млн грн. І головне – додаткове створення робочих місць (гіпотетично) при виробництві молока й м'яса свиней із кожних 100 тис. т експортованого зерна може досягти 930 і 440 відповідно. З урахуванням обсягу експорту зернових культур у минулому році втрачено 548 тис. робочих місць (табл. 2). Багато це чи мало? Фактично у 2015 році чисельність найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві та пов'язаних із ним послугах, становила 491 тис. осіб.

2. Розрахункові втрати доданої вартості та робочих місць від експорту зернових культур у 2016 р.*

Продукція	Продукція, яку можна одержати через переробку	Із розрахунку на 100 тис. т		Із розрахунку на 40 млн т	
		Додана вартість, млн грн	Робочі місця, од.	Додана вартість, млрд грн	Робочі місця, тис. од.
Пшениця	Молоко	108,5	930	43,4	372
Кукурудза	М'ясо свиней	138,9	440	55,6	176

* Порівняно з їх переробкою на м'ясо свиней або на виробництво молока.

Джерело: Складено за даними [10].

Ще більші втрати економіка країни зазнає від експорту зерна кукурудзи порівняно з виробництвом біоетанолу й кормів із цієї культури, або при переробці ріпаку на біодизель. Маємо також урахувати непрямі негативні наслідки, які важко піддаються обрахуванню, але відводять Україні місце світового аутсайдера за показниками людського розвитку, про що доводять щорічні рейтинги Світового банку. До таких варто віднести: чергову хвилю масової трудової еміграції українців, демографічну кризу, деградацію людського і соціального капіталу в сільській місцевості, обезлюднення сіл та нестабільну суспільно-політичну й соціально-економічну ситуацію в країні.

Із цього приводу Ерік С. Райнерт¹ у своїй книзі «Як багаті країни забагатіли... і чому

бідні країни залишаються бідними» згадує англійського економіста Джона Кері, який три століття тому обурювався, коли купці відправляли за кордон немиту вовну, та неодноразово піднімав питання про необхідність уведення смертної кари для таких експортерів [14, с. 41].

Спостерігається своєрідний парадокс. Україна, маючи конкурентні переваги для переробної й харчової промисловості щодо дешевої робочої сили і сільськогосподарської сировини, місткий внутрішній ринок, зручне розташування до зовнішніх ринків збуту продовольства, через неконтрольовану діяльність агрохолдингів та несправедливе привласнення ними монопольної ренти, нерациональне використання природних ресурсів, одержує від такої організації виробництва більше явних і прихованих ризиків, аніж переваг.

¹Норвезький економіст, який працював з Урядами 49 країн, переважно третього світу, або тих, що розвиваються.

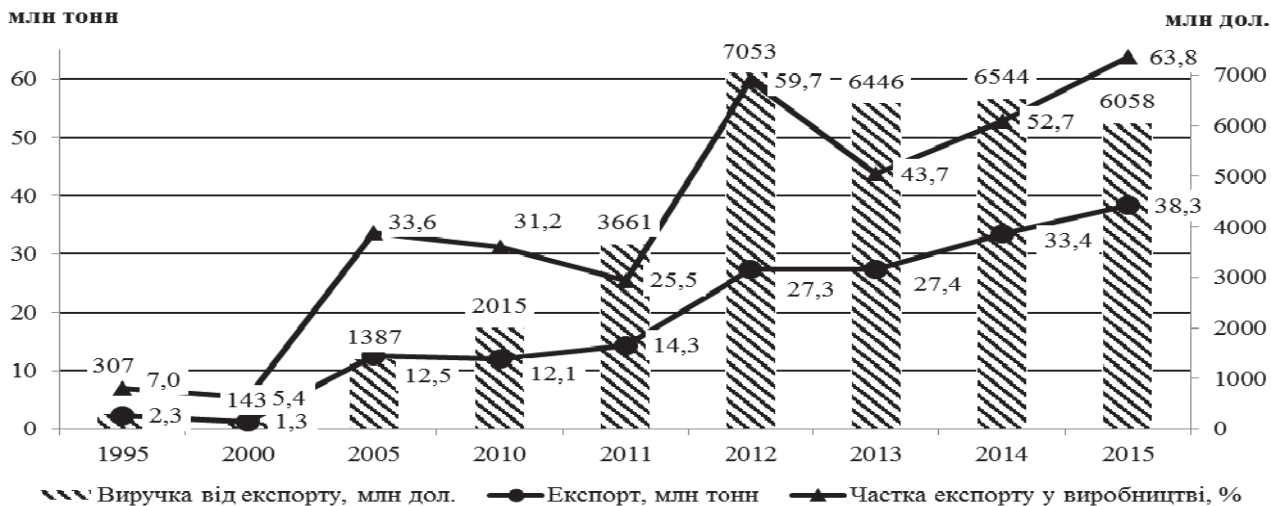

Рис. 1. Експорт зернових культур Україною

Джерело: Розраховано за даними Держстату України.

Заради справедливості маємо визнати, що завдяки агрохолдингам та потужним зернотрейдерам Україна стала світовим лідером за обсягами експорту зернових культур, переважно кукурудзи, ячменю, пшениці й насіння соняшнику. Частка експорту у валовому виробництві також зростає і в 2015 році становила 64%. За період 1995–2015 років він зріс в 16,7 раза (з 2,3 до 38,3 млн т). Турбує те, що при збільшенні обсягу експорту в 2015 році проти 2014-го майже на 5 млн тонн, виручка від реалізації зменшилася на 486 млн дол. США (рис. 1). Недоодрержання коштів експортерами відбувається внаслідок

несприятливої кон'юнктури на зовнішніх ринках, що візуалізовано на рисунку 2. За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), індекс цін на продовольчі продукти протягом 2011–2015 років знизився в 1,4 раза (з 229,9 до 164,0 пункту), внаслідок чого у 2015 році Україна недоодрержала 2,9 млрд дол. США [1]. Це майже втричі менше цьогорічного квітневого трансфу МВФ під взяті Україною зобов'язання щодо проведення непопулярних серед українців реформ, зокрема й земельної.

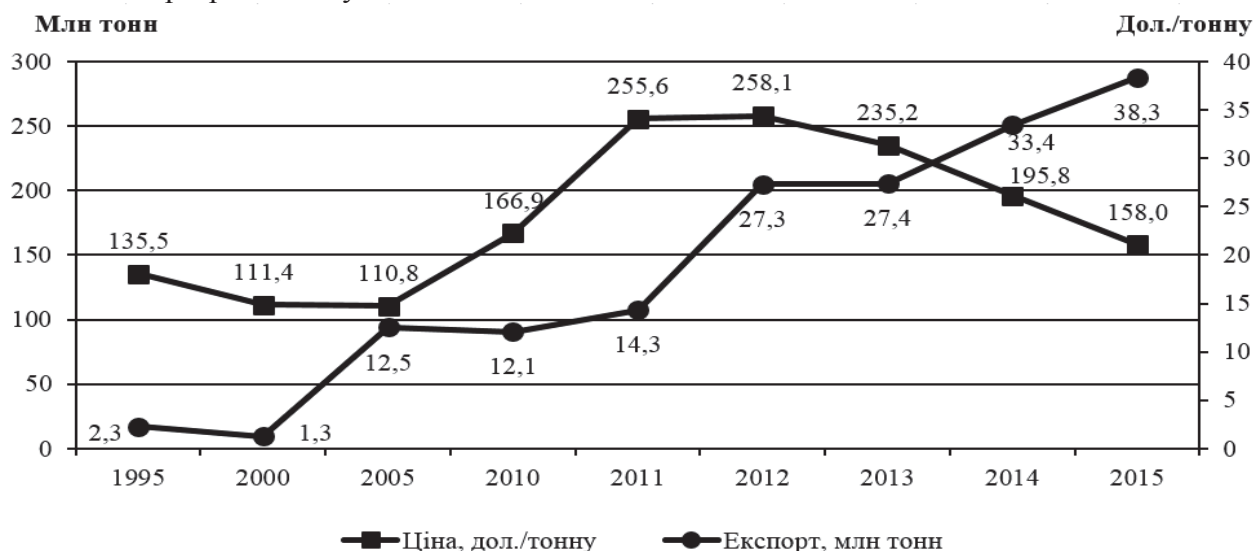

Рис. 2. Динаміка цін на зернові культури та обсяги їх експорту Україною

Джерело: Розраховано за даними митних органів України.

Відповідаючи на запитання: кому найбільш вигідний сировинний експорт зерно-

вих культур, який приносить системні втрати економіці України та селянам, проаналі-

зуємо розподіл доданої вартості, який склався за останні 15 років серед ключових учасників земельних відносин. Так, землекористувачі у формі прибутку й амортизаційних відрахувань у 2001 році одержали 43,1% новоствореної доданої вартості, землевласники у формі орендної плати – 20,2, наймані працівники у формі заробітної плати – 34,1, а держава та територіальні громади у формі податків і різноманітних відрахувань до місцевих бюджетів – 2,6% (рис. 3). Починаючи з 2005 року, розпочався процес радикального перерозподілу новоствореної вартості на користь землекористувачів. Їхня частка зросла у 2,4 раза (з 30,2 до 72,7%), або на 94,5 млрд грн. Можна припустити, що лівова частка цієї суми належить агрохолдингам, оскільки вони, як зазначалося раніше, обробляють майже 8,7 млн га сільськогосподарських угідь, або понад 50 % від загальної їх площі, що знаходиться в користуванні підприємств.

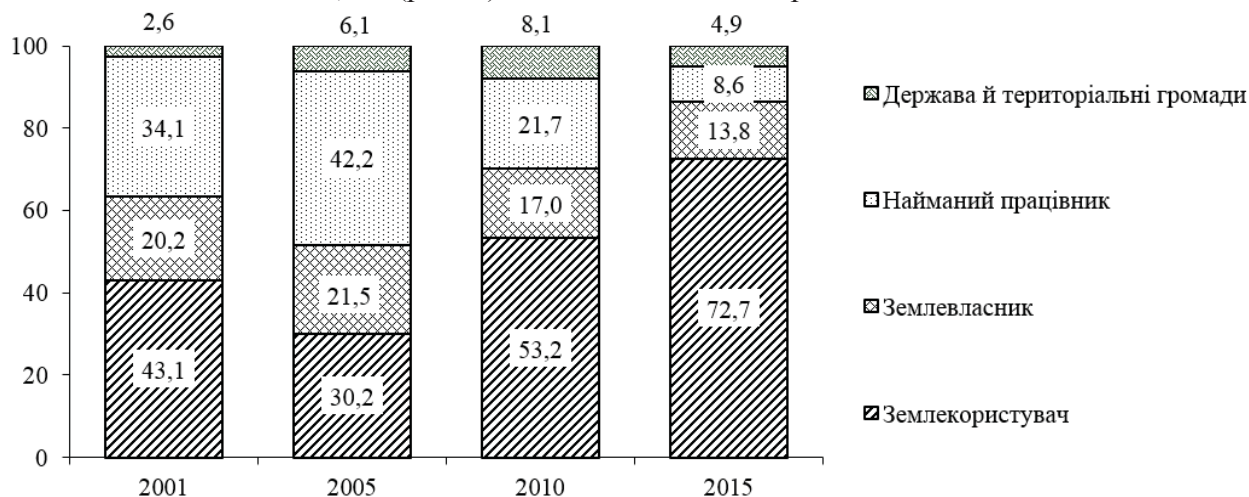

Рис. 3. Розподіл доданої вартості у сільському господарстві України

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Перекося в перерозподілі новоствореної вартості відбулися, передусім, через зменшення чисельності найманих працівників. Так, частка заробітної плати скоротилася майже у п'ять разів (із 42,2 до 8,6%). Хоча абсолютні показники й зросли з 3,4 до 11,5 млрд грн. Проте ситуація загострюється тривалою монополією на ринку праці сільської місцевості, тіньовою та неформальною зайнятістю працівників і тим, що далеко не всі агрохолдинги запрошують для роботи місцевих селян. Як наслідок, за цей період чисельність найманих працівників у підприємствах галузі зменшилася в п'ять разів – з 2475 тис. осіб (2001 р.) до 491,4 тис. (2015 р.) [17].

Частка власників земельних паїв у перерозподілі новоствореної доданої вартості збузилася у півтора раза (з 20,2 до 13,8%), хоча кількість орендодавців зменшилася лише на 15%. Площа земельних паїв, переданих у 2016 році за договорами в оренду, становить 19,7 млн га. До того ж, за аналізований період рекомендований розмір орендної пла-

ти збільшився з 1,5 до 3% від нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. Щодо участі держави й територіальних громад у перерозподілі доданої вартості, то це потребує додаткового пояснення. Чому десять років поспіль цей показник зростав з 2,6 до 6,1 і 8,1%, а в 2015 році відбулося зменшення проти 2010 року на 3,2 в.п. На нашу думку, зазначене відбулося тому, що, суттєво наростивши прибутки, більшість агрохолдингів продовжували користуватися пільговим режимом оподаткування й іншими прихованими від суспільства преференціями [21]. За підсумками 2015 року галузь, виробивши 14% ВДВ, забезпечила лише 1,9% податкових надходжень. Ситуація має змінитися з уведенням нових підходів до системи оподаткування.

На виконання глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» та додатку XXXVIII Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 17 вересня 2014 року № 847 «Про імплементацію...

тацію Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, й Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку». Процес імплементації було включено до плану заходів із наближення законодавства України до права ЄС в агропромисловому секторі, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2015 року № 15. Директиви і Регламенти ЄС містять рекомендації щодо збалансованого розвитку аграрної сфери та визнання багатофункціональної ролі сільського господарства в сталому розвитку держави. Спираючись на аналіз діяльності агрохолдингових компаній, стає очевидним те, що вони не прагнуть забезпечувати переорієнтацію своєї діяльності на суттєве поліпшення економічної, соціальної й екологічної ситуації в аграрному секторі [22-26]. Тому це має здійснити держава через відповідний організаційно-економічний механізм, який би передбачав сукупність форм, методів та інструментів стимулюючого і адміністративно-примусового характеру до відповідальнішої соціально-корпоративної поведінки великих корпорацій у сільській місцевості. При цьому вони мають підвищувати конкурентоспроможність на внутрішньому й світовому ринках, але не за рахунок нарощування земельних банків і монополізму та лобіювання своїх інтересів в органах державного управління. Оскільки в такому разі їхні внутрішні проблеми, а їх немало, постійно перекладаються на сільський соціум, на малі й середні підприємства, на споживачів, на нинішні та прийдешні покоління українців.

Висновки. 1. За роки агресивної агрохолдингізації сільське господарство України одержало нові непередбачувані ризики для збалансованого сільського розвитку в середньо- й особливо в довгостроковій перспективі. Зокрема, накопичено структурні диспропорції та секторальні дисбаланси в галузі, які консервують її стан на сировинній стадії глобального поділу праці з низькою часткою доданої вартості, надмірним виснаженням природних ресурсів і залежністю фінансового стану товаровиробників-експортерів від мінливої кон'юнктури світових ринків сільськогосподарських товарів.

2. Державна аграрна політика через відповідний організаційно-економічний механізм має ініціювати стратегічні зміни інноваційного характеру, ринковими й адміністративними методами (пряником і батою) забезпечити контроль за діяльністю агрохолдингових компаній, не допустивши посилення їхнього деструктивного впливу на агропромисловий потенціал країни в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення та забезпечити конкурентний розвиток малих і середніх підприємств, спонукаючи до корпоративної соціально відповідальної поведінки щодо місцевих територіальних громад. Перевагами ринкової економіки як суспільного блага мають скористатися не лише власники великих капіталів, а також інші суб'єкти аграрного підприємництва й селяни. Для цього паритетними або рівнозначними на ділі мають стати економічні, соціальні та екологічні цілі сільського розвитку, що передбачено заходами Кабінету Міністрів України, спрямованими на реалізацію Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом.

3. Нині вкрай важливо ввести діяльність агрохолдингів у суспільно прийнятне нормативно-правове русло, визначити їхній правовий статус і забезпечити державну реєстрацію. Це допоможе ідентифікувати їх як суб'єктів господарювання й, передусім, у податковому обліку. З метою забезпечення прозорості їх діяльності доцільно запровадити відповідну бухгалтерську, податкову та статистичну звітність.

Подальші наукові розвідки мають дати відповідь на майбутні виклики принципам збалансованого сільського розвитку в умовах егоцентричної поведінки великих інтегрованих агроформувань із метою одержання ними надприбутків. Отже, пошук науковців має спрямовуватися на розроблення інструментів організаційно-економічного механізму спонукання агрохолдингів до корпоративної соціальної відповідальності за сучасний розвиток людського і соціального капіталу місцевих громад, за рівень глобальної конкурентоспроможності країни на ринках продовольства.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 р.» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/33/>
2. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 3–9.
3. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
4. Бородіна О.М. Агрохолдинги як база формування корпоративного аграрного устрою в Україні / О.М. Бородіна, А.О. Гуторов // Економіка АПК. - № 2012. - №11. – С 21-28.
5. Гайдуцький П.І. Незалежна економіка України / П.І Гайдуцький. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
6. Давиденко В. М. Теоретичні основи розвитку інтеграційних процесів у сільському господарстві / В. М. Давиденко // Наука і економіка. – 2014. – № 4 (36). – С. 87–92.
7. Данкевич А. Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 63-67.
8. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості. Наук. доп. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/sr/293.pdf>.
9. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.
10. Лупенко Ю.О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агрономічної науки / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2015. – № 6. – С. 6-10.
11. Месель-Веселяк В.Я. Про вдосконалення міжгалузевих економічних відносин в економіці України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 8 - 17
12. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки : моногр. / О.М. Могильний. – К. : ІАЕ, 2002. – 430 с.
13. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань: Сочінський, 2009. – 372 с.
14. Райнерт Ерік С. Як багаті країни забагатіли і чому бідні країни залишаються бідними / Ерік С. Райнерт. –К. : Темпора, 2015. – 444 с.
15. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2014 р. № 847 «Про імплементацию Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
16. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов; Ін-т аграр. економіки. – К., 2002. – 294 с.
17. Сільське господарство України за 2015 рік: Стат. зб. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2015 року ; [за ред. академіків НААН Гадала Я.М., Башенка М.І., Жука В.М., Лупенка Ю.О.]. – К. : Аграр. наука, 2016. – 216 с.
19. Україна має 12% світового ринку зерна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://agropolit.com/news/4114-ukrayina-zauymae-12-svitovogo-rinku-zerna>.
20. Хвесик М.А. Простора організація та напрями використання природного багатства України / М. А. Хвесик, І. К. Бистряков, Д. В. Клиновий // Економіка України. – 2016. – №7. – С. 46-65.
21. Ходаківська О. В. Проблеми розподілу земельної ренти в контексті розвитку міжгалузеві інтеграції та екологізації сільськогосподарського виробництва / О. В. Ходаківська, В. М. Давиденко // Economics, Management, Law: Problems and Prospects. – Coventry, United Kingdom 25 September, 2015. – Vol. 1. – С. 141–145.
22. Черевко Г. Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози / Г. Черевко, А. Колодій // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 3-4. – С. 3-9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_3-4_3.
23. Aggelopoulos S. Determination of the economic viability level of agricultural holdings based on socio-economic parameters / S. Aggelopoulos, V. Samathrakakis, A. Theocharopoulos [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://sbagis.farm.teithe.gr/uploads/8/3/4/5/8345585/sbagis_a4_18.pdf.
24. Józwiak W. Polish agricultural holdings in the first years of the EU membership / W. Józwiak, Z. Mirkowska [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5775/J%20C3%B3zwiak%20Mirkowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
25. Kroupová Z. The analysis of economic results differences of agricultural holdings specialized in plant production in the Czech Republic / Z. Kroupová, G. Trnková // Journal of Central European Agriculture, 2014, 15(3), p.322-334.
26. Szymańska E.J. The importance of financial support for Polish agricultural holdings under common agricultural policy / E. J. Szymańska [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/download/527/502>.
27. Trnková, G. Analysis of distribution impact of subsidies within the Common Agricultural Policy on field production businesses in the Czech Republic / G. Trnková, Z. Malá // Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, LX (7), 415 – 424.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2017 р.

Фахове рецензування: 05.05.2017 р.

*